

K. Królczyk

LUDWIK ĆWIKLIŃSKI I ARCHEOLOGIA KLASYCZNA NA UNIWERSYTECIE LWOWSKIM

Artykuł poświęcony jest analizie wkładu Ludwika Ćwiklińskiego w powstanie i rozwój archeologii na Uniwersytecie Lwowskim. Z okazji 120. rocznicy powstania Katedry Archeologii Klasycznej i Prahistorii istotne jest przeanalizowanie działalności osób, które stały u jej początków. Artykuł pokazuje, że to właśnie L. Ćwikliński odegrał kluczową rolę w kształtowaniu się tej dyscypliny w lwowskim środowisku akademickim. Sam Ludwik Ćwikliński, choć przede wszystkim filolog klasyczny, jest dziś słusznie postrzegany jako jeden z pionierów archeologii klasycznej na ziemiach polskich, a niekiedy wręcz jako twórca tej dyscypliny naukowej w Polsce. Wiele uwagi poświęcono popularyzacji osiągnięć współczesnej archeologii przez L. Ćwiklińskiego w prasie galicyjskiej oraz jego staraniom o uporządkowanie zbioru materiałów archeologicznych, które stały się podwaliną przyszłego muzeum i stały się niewątpliwą pomocą w procesie dydaktycznym i badawczym.

Słowa kluczowe: Ludwik Ćwikliński, archeologia klasyczna, Uniwersytet Lwowski, Henryk Schliemann, wykopaliska.

Uczonym, którego wszechstronnej działalności archeologia klasyczna na Uniwersytecie Lwowskim zawdzięczała swoje instytucjonalne początki, był bez wątpienia Ludwik Ćwikliński (1853—1942), od 1876 r. profesor lwowskiej *Alma Mater*¹. Ćwikliński, urodzony 27 lipca 1853 r. w wielkopolskim Gnieźnie, odebrał staranne wykształcenie na niemieckich wszechnicach we Wrocławiu (wówczas Breslau) i w Berlinie. Przedmiotem jego pogłębionych studiów uniwersyteckich była przede wszystkim filologia klasyczna, rozumia-

Ryc. 1. Portret D-ra L. Ćwiklińskiego

Fig. 1. Portrait of Dr. L. Ćwikliński

na wówczas znacznie szerzej niż dziś. Ówczesni przedstawiciele tej dyscypliny naukowej z reguły nie ograniczali się wyłącznie do zgłębiania zagadnień ściśle filologicznych (jak choćby analiza literacka dzieł starożytnych czy zagadnienia związane z językami klasycznymi: greką i łaciną), lecz starali się swoimi badaniami ogarniać i inne nauki o starożytności, jak historię starożytną (rodzącą się z wolna jako odrębna dyscyplina naukowa), epigrafię, papirologię i wreszcie — co będzie nas w niniejszych rozważaniach szczególnie interesowało — archeologię klasyczną. Nie inaczej też było w przypadku Ludwika Ćwiklińskiego.

1. Najnowszy biogram Ludwika Ćwiklińskiego: Królczyk 2016 (z pewnymi ważnymi uzupełnieniami w stosunku do starszych tekstów).

Już w trakcie krótkich studiów we Wrocławiu (1870—1871) Ćwikliński miał okazję poszerzyć swą wiedzę w zakresie archeologii, słuchając wykładów profesora Karla Neumanna² o topografii Lacjum, której omówienie nie byłoby możliwe bez odwołania się do świadectw archeologicznych. Z kolei w trakcie dłuższego pobytu w Berlinie (lata studiów: 1871—1873) uczestniczył w wykładach na temat archeologii sztuki greckiej i rzymskiej, prowadzonych przez wybitnego archeologa klasycznego Ernsta Curtiusa³, zaś epigrafikę łacińską zgłębiał pod kierunkiem samego mistrza — Theodora Mommsena⁴. Wszystko to w efekcie przyczyniło się do uformowania Ludwika Ćwiklińskiego jako badacza szeroko rozumianej starożytności, łączącej w sobie filologię, historię oraz archeologię klasyczną. Informacje na temat wykładów, które słuchał Ćwikliński we Wrocławiu i Berlinie, przekazują nam zapisy w zachowanych w zbiorach archiwalnych indeksach uniwersyteckich uczonego: 1) Wrocław — indeks uniwersytecki (Anmeldungsbuch) Ludwika Ćwiklińskiego (AUWr, sygn. I/F/1485); 2) Berlin — indeks uniwersytecki (Anmeldungsbuch) Ludwika Ćwiklińskiego (Rektor und Senat 1810—1945, Nr. 542; Philosophische Fakultät, Dekanat 1810—1945, Nr. 247).

W grudniu 1873 r. na podstawie rozprawy poświęconej «Wojnie peloponeskiej» Tukidydesa (L. Ćwikliński, Quaestiones de tempore quo Thucydides priorem historiae suae partem composuerit, Gnesnae, 1873) Ćwikliński uzyskał doktorat

2. Karl Johann Heinrich Neumann (1823—1880) — niemiecki historyk i geograf, profesor historii na Uniwersytecie Wrocławskim (od 1863 r. do śmierci), specjalista w zakresie historii antycznej. Zob.: Partsch 1886.

3. Ernst Curtius (1814—1896) — niemiecki historyk i archeolog, od 1868 r. profesor archeologii klasycznej na Uniwersytecie w Berlinie. W 1875 r. zainicjował systematyczne wykopaliska archeologiczne w Olimpii. Warto dodać, że Curtius był nie tylko nauczycielem akademickim Ćwiklińskiego, ale również recenzentem doktoratu młodego polskiego uczonego, ocenionego przezeń bardzo wysoko (zob. HU UA, Philosophische Fakultät, Dekanat 1810—1945, Promotionen Dr. phil., Nr. 247: Cwiklinski, Ludovicus, k. 328). Nie ulega wątpliwości, że działalność archeologiczna Curtiusa w Olimpii znajdowała odzwierciedlenie w jego wykładach uniwersyteckich i z całą pewnością wpłynęła na zainteresowania Ćwiklińskiego archeologią tego właśnie ośrodka (o czym będzie jeszcze mowa w dalszej części niniejszych rozważań).

4. Theodor Mommsen (1817—1903) — jeden z najwybitniejszych i najwszechstronniejszych niemieckich badaczy antyku, profesor uniwersytetów w Lipsku (1848—1851), Zurychu (1852—1854), Wrocławiu (1854—1858) i w Berlinie (od 1861 r.); autor głośnej «Historii rzymskiej» (1854—1856. Römische Geschichte, Bd. 1—3. Leipzig), za którą otrzymał literacką Nagrodę Nobla w 1902 r. Pomysłodawca i jeden z głównych realizatorów wydania wielotomowego korpusu inskrypcji łacińskich (Corpus Inscriptionum Latinarum). Na jego temat zob. np. Rebenich 2002.

na *Alma Mater Berolinensis* i jako bardzo młody uczony (miał wówczas zaledwie 20 lat) pozostał w stolicy Niemiec, by pogłębiać wiedzę o starożytności i jednocześnie przygotowywać się do przyszłej kariery akademickiej. W 1875 r. z rekomendacji Pruskiej Akademii Nauk (Preußische Akademie der Wissenschaften) wyjechał do Grecji i Włoch na dłuższy pobyt badawczy, który realizował, między innymi, w Niemieckim Instytucie Archeologicznym (Deutsches Archäologisches Institut) w Rzymie, gdzie oddawał się studiom archeologicznym. To właśnie w Wiecznym Mieście, w kwietniu 1876 r., otrzymał propozycję objęcia katedry filologii klasycznej na Uniwersytecie Lwowskim, którą bez wahania przyjął (AGAD, sygn. 118u, k. 725). W ten sposób Ćwikliński wkrótce trafił pod Wysoki Zamek, obejmując stanowisko profesorskie na *Alma Mater Leopolitana* — w wieku 23 lat — jako jeden z najmłodszych uczonych w dziejach polskiej nauki. O tym okresie życia Ćwiklińskiego szerzej napisałem w innym artykule (Królczyk 2025).

Ludwik Ćwikliński rozpoczął swoją działalność naukową i dydaktyczną na Uniwersytecie Lwowskim z początkiem roku akademickiego 1876/77. Dodać trzeba, że w okresie tym na uczelni nie istniała odrębna katedra archeologii. Choć najwięcej miejsca poświęcał — co było przecież rzeczą oczywistą — filologii klasycznej (jako że zawiadywał katedrą uniwersytecką tej właśnie dyscypliny), to jednak również archeologia klasyczna zajmowała — i to właściwie od samego początku — istotne miejsce w rozmaitych aspektach aktywności uczelnianej Ćwiklińskiego. Warto w tym kontekście przywołać treść wykładu inauguracyjnego, który uczony wygłosił w dniu 1 października 1877 r. z okazji uroczystego rozpoczęcia na lwowskiej *Alma Mater* nowego roku akademickiego (1877/78) (Ćwikliński 1877). Treść wystąpienia stanowiła zarazem swoiste *credo* uczonego. Szczegółowej interpretacji przemówienia Ćwiklińskiego dokonał J. Mańkowski (Mańkowski 1999). Przemawiając do całej wspólnoty uniwersyteckiej i kreśląc wizerunek idealnego uniwersytetu jako przybytku «nauki idealnej», wykorzystującego zdobycze różnych gałęzi nauki i będącego w istocie *universitas litterarum*, Ćwikliński mocno akcentował znaczenie najnowszych odkryć archeologicznych. Dokonywane między innymi w Atenach i w Rzymie, w Pompejach, Troi i Mykenach, odkrycia te z jednej strony pozwoliły na wykształcenie się nowej dyscypliny naukowej — archeologii klasycznej, z drugiej zaś dały poważny impuls dla rozwoju ówczesnych badań nad starożytnością klasyczną (Ćwikliński 1877, s. 21—22, 28).

W przeciągu bardzo krótkiego czasu zagadnienia z zakresu archeologii klasycznej stały się również tematem publikacji naukowych i popularnonaukowych Ludwika Ćwiklińskiego, wydawanych we Lwowie oraz w innych ośrodkach naukowych na ziemiach polskich (m. in. w Krakowie i Warszawie). Na kanwie podróży naukowej

do Grecji, odbytej wiosną 1878 r., w trakcie której uczony — w towarzystwie berlińskiego filologa i zarazem swojego dawnego nauczyciela, profesora Adolfa Kirchhoffa⁵ — zwiedzał tamtejsze liczne stanowiska archeologiczne (Ćwikliński 1879, s. 341; Finkel, Starzyński 1894, s. 246), Ćwikliński opublikował teksty poświęcone odkryciom naukowym Heinricha Schliemanna (1822—1890) w Mykenach i w Troi (Ćwikliński 1879; 1880; 1891; Press 1999). Ogłosił również książkę traktującą o historii starożytnej Olimpii — szczególnie go interesującej — i zachowanych w tym osrodku pozostałości antycznych pomników sztuki (Ćwikliński 1887). Z kolei, będąc pod wrażeniem świeżych odkryć archeologicznych dokonanych po 1878 r. przez ekspedycję niemiecką w Pergamonie, a zwłaszcza pod wrażeniem odkrycia Ołtarza Pergamońskiego, Ćwikliński napisał krótki tekst poświęcony antycznym władcom Pergamonu — Attalidom (Ćwikliński 1881).

Ludwik Ćwikliński był również autorem obszernej rozprawy na temat świeżo odnalezionego i opublikowanego w styczniu 1891 r. tekstu «Ustroju politycznego Aten» przypisywanego Arystotelesowi (Ćwikliński 1892). Praca ta ukazała się w już 1892 r., a poprzedził ją odczyt Ćwiklińskiego na ten temat, wygłoszony na posiedzeniu Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności w Krakowie w dniu 11 stycznia 1892 r. (Wiadomości bibliograficzne 1892, s. 434). Świadczy to o tym, że uczony na bieżąco śledził najnowsze światowe osiągnięcia nie tylko w dziedzinie filologii, ale także archeologii klasycznej.

Profesor Ćwikliński ogłosił ponadto drukiem artykuł poświęcony utworom greckiego poety Bakchylidesa z Keos (ok. 518 — ok. 450 przed Chr.) (Ćwikliński 1899). Podobnie jak «Politeia ateńska», tak i teksty Bakchylidesa przetrwały do naszych czasów na antycznych papirusach i trafiły do obiegu naukowego wyłącznie dzięki pracy badaczy prowadzących wykopaliska na stanowiskach archeologicznych na obszarze starożytnego Egiptu — co Ćwikliński bardzo mocno akcentował.

Śledząc na bieżąco najnowsze osiągnięcia oraz literaturę naukową z zakresu archeologii klasycznej, Ćwikliński popularyzował je na rodzimym gruncie. Nie tylko wygłaszał odczyty naukowe i popularnonaukowe — o czym będzie szerzej mowa poniżej, lecz także publikował sprawozdania z prowadzonych wówczas badań wykopaliskowych (Ćwikliński 1886) oraz recenzje świeżo opublikowanych rozpraw naukowych (Ćwikliński 1897a; 1897b; 1897c). Ponadto z jego inicjatywy i pod jego kierunkiem dokonano przekładu z języ-

ka niemieckiego na polski drugiego tomu pomnikowego dzieła hrabiego Karola Lanckorońskiego na temat archeologii miast małopolskich prowincji Pamfilii i Pizydii (Lanckoroński 1896, por. s. 245)⁶.

Tematyka uniwersyteckich wykładów Ludwika Ćwiklińskiego była bardzo szeroka. Omawiam je szczegółowo w pracy «Pomiędzy Lwowem, Wiedniem i Poznaniem — Ludwik Ćwikliński (1853—1942) i jego badania nad światem starożytnym», tam też szczegółowe informacje źródłowe (Królczuk 2011). Dominowały w nich, co zrozumiałe, kwestie ściśle filologiczne. Pojawiały się jednak również tematy czysto historyczne (z zakresu historii starożytnej) oraz — co w tym kontekście jest dla nas bardzo istotne — liczne kwestie archeologiczne, takie jak: archeologia i topografia miast antycznych (Rzym, Attyka i Ateny, Troja, Mykeny, Tyrins, Itaka, Olimpia, Delfy, Pompeje, Syrakuzy i miasta sycylijskie, Pergamon), analiza poematów Homera w kontekście archeologicznym, a także historia sztuki starożytnej, silnie związana z archeologią. Profesor Ludwik Ćwikliński prowadził również — prawdopodobnie jako pierwszy na gruncie polskim — zajęcia z epigrafiki greckiej, począwszy od roku akademickiego 1886/1887 (ryc. 1).

Bardzo często — i to niemal od samego początku pobytu we Lwowie — Ludwik Ćwikliński wychodził z prelekcjami dotyczącymi zagadnień archeologicznych poza mury uniwersytetu. Miały one z reguły charakter popularnonaukowy, a jednym z najważniejszych ich celów celem było promowanie archeologii i jej najnowszych zdobyczy wśród mieszkańców Lwowa. Dla przykładu można przywołać dwa odczyty wygłoszone przezeń przy «licznie zebranej publiczności» w październiku i listopadzie 1878 r. Pierwszy z nich poświęcony został omówieniu znaczenia prac podejmowanych przez archeologów, jak również szczegółowemu zaprezentowaniu biogramu Heinricha Schliemanna (*Gazeta Narodowa*, Lwów, nr 250, 29.10.1878, s. 3), natomiast drugi — miastu Mykeny i prowadzonym tam przez Schliemanna wykopaliskom archeologicznym (O mieście Mikenach i wykopaliskach Schliemanna, «*Gazeta Narodowa*» (Lwów), nr 258, 8.11.1878, s. 3). O Heinrichu Schliemannie i jego osiągnięciach mówił również na miesięcznym zebraniu lwowskiego Towarzystwa Historycznego w dniu 14 lutego 1891 r. (Sprawozdania... 1891, s. 463—464). Z kolei pod koniec grudnia 1886 r. wygłosił w ratuszu lwowskim wykład dla «szerszej publiczności polskiej», zorganizowany w celach dobroczynnych i zatytułowany «O zabytkach olimpijskich i wykopaliskach najnowszych», w którym szczególny nacisk prelegent położył na znaczenie najnow-

5. Adolf Kirchhoff (1826—1908) — niemiecki filolog klasyczny, od 1865 r. profesor Uniwersytetu w Berlinie, współwydawca monumentalnego korpusu inskrypcji greckich (*Corpus Inscriptionum Graecarum*), od 1860 r. główny redaktor wydawnictwa *Inscriptiones Graecae*. Zob.: Wirth 1977.

6. Karol Lanckoroński (1848—1933) — polski historyk sztuki i prawnik, wielki mecenas kultury, organizator ekspedycji archeologicznych. Zob. m. in. Szemethy 2014.

Ryc. 2. Portret L. Ćwiklińskiego wśród sylwetek byłych rektorów Uniwersytetu Lwowskiego (z «Tygodnika Ilustrowanego» za 1912 r.)

Fig. 2. Portrait of L. Ćwikliński among the figures of former rectors of the University of Lviv (from the «Tygodnik Ilustrowany» for 1912)

szych odkryć archeologicznych w Olimpii (Kronika miesięczna 1887; Odczyt dr. L. Ćwiklińskiego, 1886. *Gazeta Lwowska*, nr 289, 18.12.1886, s. 4; *Dziennik Polski*, Lwów, nr 294, 24.12.1886, s. 2). Warto dodać, że wykładu Ćwiklińskiego wysłuchał — nie licząc licznie zebranej publiczności — sam namiestnik Galicji (Odczyt dr. Ćwiklińskiego, 1886. *Gazeta Lwowska*, nr 293, 23.12.1886, s. 4), którym był wówczas Filip Zaleski⁷. Z odczytem tym związana była dość zabawna pomyłka w wydrukowanym na plakatach tytule wystąpienia uczonego — zamiast Olimpii pojawił się w nim... Olimp, o czym nie omieszkała poinformować swoich czytelników — w dość humorystyczny sposób — gazeta «*Kurjer Lwowski*»: «nie donosiliśmy dotychczas o odczytach, które mają być urządzone na rzecz internatu Zmartwychwstańców, bo o zamiarze takim nikt nam nie doniósł. Tymczasem dowiadujemy się z afisza, że pierwszy odczyt na ten cel odbędzie się dzisiaj i że dr. Ćwikliński, profesor uniwersytetu lwowskiego, będzie mówić “O igrzyskach i zabytkach w Olimpie”. Nie wiedzieliśmy dotąd, że igrzyska greckie odbywały się na szczytach gór i ciekawi jesteśmy bardzo na treść prelekcji naszego hellenisty» (Igrzyska na górze, 1886. *Kurjer Lwowski*, nr 353, 21.12.1886, s. 4).

W półroczu zimowym roku akademickiego 1893/94, z inspiracji c. k. ministerstwa oświaty, Ludwik Ćwikliński (wówczas rektor Uniwersytetu

Lwowskiego; ryc. 2) wraz z innym lwowskim filologiem — Bronisławem Kruczkiewiczem⁸, prowadził dla nauczycieli gimnazjów wykłady z zakresu archeologii (oraz geografii) (Finkel, Starzyński 1894, s. 322). Wkrótce potem uniwersyteccy uczniowie Ćwiklińskiego (a także osoby blisko z nim współpracujące) zaczęli publikować artykuły dotyczące znaczeniu archeologii w dydaktyce szkolnej. Podejmowali również próby przeniesienia na grunt gimnazjalny koncepcji utworzenia gabinetu archeologicznego, realizowanej przez uczonego na Uniwersytecie Lwowskim (o czym będzie jeszcze mowa)⁹.

Popularnonaukowe odczyty lwowskie Ludwika Ćwiklińskiego (zresztą nie tylko lwowskie, ale także wykłady odbywane w Poznaniu¹⁰ i w War-

8. Bronisław Kruczkiewicz (1849–1918) — wybitny polski filolog klasyczny, w latach 1879–1881 docent prywatny, a od 1888 r. profesor filologii klasycznej na Uniwersytecie Lwowskim, rektor Alma Mater Leopoltana w 1900 r. Zob. więcej: Skowrońska 1970.

9. Zob. np. Łuczakowski 1896 (bezpośrednio po artykule wydrukowano obszerną dyskusję, którą wywołał swoim wystąpieniem Łuczakowski); Witkowski 1898–99; Rzepiński 1905; 1910a; 1910b. Podkreślić musimy, że ostatni z tu wymienionych — Stanisław Rzepiński — utworzył gabinet archeologiczny w gimnazjum w Nowym Sączu: zob. First 2006.

10. W 1886 r. prof. Ćwikliński miał odczyt w Poznaniu, w Towarzystwie Przyjaciół Nauk Poznańskim, na temat najnowszych wykopalisk archeologicznych prowadzonych przez Heinricha Schliemann — por. Towarzystwo... 1887, s. 74–75; Kronika... 1886, s. 290–293.

7. Filip Zaleski (1836–1911) — polski polityk, konserwatysta, namiestnik Galicji w latach 1883–1888.

szawie¹¹⁾ były pokłosiem jego wielkich zainteresowań archeologią klasyczną, jak również odbywanych przezeń naukowych podróży zagranicznych, w trakcie których szczególne znaczenie miały dla niego stanowiska archeologiczne. O podjętej w 1878 r. wyprawie do Grecji była już mowa wyżej. Cztery lata później, w 1882 r. Ćwikliński miał udać się, w towarzystwie historyka sztuki, znanego entuzjasty archeologii klasycznej i zarazem wielkiego mecenasa nauki i kultury — Karola Lanckorońskiego, w podróż śladami antyku po Azji Mniejszej (*Kurjer Warszawski* r. 61, nr 255, 12.11.1881, s. 3). Najprawdopodobniej jednak udział Ćwiklińskiego w tej wyprawie ostatecznie nie doszedł do skutku, gdyż w innym miejscu znajdujemy informację, że uczony z różnych powodów nie mógł w niej wziąć udziału i ostatecznie zarekomendował Lanckorońskiemu swojego ucznia, Hipolita Neuwirtha, który rzeczywiście wziął udział w ekspedycji (*Dziennik Polski*, Lwów, nr 197, 29.08.1882, s. 2). Potwierdzałyby to dzienniki Lanckorońskiego (Lanckoroński 2015), na kartach których pojawia się Neuwirth, natomiast brakuje Ćwiklińskiego. Z kolei lwowskie czasopismo ilustrowane *«Dziennik dla wszystkich»* (r. 6, 1883, nr 15, 17.05.1883, s. 2) informowało swoich czytelników, że w 1882 r. Lanckoroński i Ćwikliński odbyli wspólną wyprawę archeologiczną na Islandię (!), Kwestia ta wymaga z pewnością jeszcze dalszych badań archiwalnych. Wspomniany wyżej Hipolit Neuwirth (1859—1906) był filologiem klasycznym, absolwentem Uniwersytetu Lwowskiego, a następnie profesorem gimnazjalnym we Lwowie, Jarosławiu, Jaśle, Krakowie i Sanoku (Pogrzeb 1907). Wreszcie w 1882 r. Ćwikliński odwiedził środkowe i południowe Włochy oraz Sycylię, zwiedzając m. in. antyczny Selinunt (Finkel, Starzyński 1894, s. 246). Po zakończeniu wyprawy, na posiedzeniu Koła Literackiego we Lwowie, odbytym w sali Kasyna Miejskiego w dniu 9 czerwca 1882 r., przedstawił referat pt. *«Z podróży po Sycylii»* (*Gazeta Narodowa*, Lwów, nr 131, 10.06.1882, s. 2; *Dziennik Polski*, Lwów, nr 131, 10.06.1882, s. 2.).

Zaangażowanie Ludwika Ćwiklińskiego w propagowanie archeologii, zwłaszcza archeologii klasycznej, znalazło swój wyraz także w tym, że uczony dostąpił zaszczytu przynależności do Austriackiego Instytutu Archeologicznego (Österreichisches Archäologisches Institut) w Wiedniu, założonego w 1898 r. (100 Jahre... 1998). Już w 1900 r. został członkiem-korespondentem, natomiast dwa lata później — członkiem czynnym (Kronika II... 1912, s. 475—476).

11. Ćwikliński został zaproszony do Warszawy przez miejscowe Towarzystwo Dobroczynności dla wygłoszenia wykładu o stosunku teatru antycznego do czasów współczesnych — *Gazeta Narodowa*, Lwów, nr 41, 20.02.1886, s. 2; *Gazeta Lwowska*, nr 43, 23.02.1886, s. 3; *Przegląd polityczny, społeczny i literacki*, Lwów, nr 45, 25.02.1886, s. 5.

Mając wielkie zrozumienie dla archeologii klasycznej i zarazem świadomość roli, jaką ta dyscyplina naukowa powinna odgrywać w ówczesnej dydaktyce uniwersyteckiej, Ćwikliński zdecydowanie ubolewał nad brakiem odrębnej katedry archeologicznej na Wydziale Filozoficznym *Alma Mater Leopoliensis*. Wyraźnie widać to w przemowie wygłoszonej przezeń jako rektora Uniwersytetu Lwowskiego w dniu 11 października 1893 r. z okazji inauguracji roku akademickiego 1893/94. W swoim przemówieniu rektor Ćwikliński wskazał na potrzebę «kreowania katedry archeologii» jako na jeden z dwóch najważniejszych postulatów dotyczących Wydziału Filozoficznego i — w szerszej perspektywie — całej uczelni. Kwestia ta była zresztą już wcześniej przedmiotem obrad najwyższych władz uniwersyteckich (Przemówienie... 1893, s. 9.). Najprawdopodobniej nieprzypadkowo chwilę później profesor Ćwikliński poprosił o wygłoszenie wykładu inauguracyjnego nowy rok akademicki księdza Józefa Bilczewskiego, specjalistę w zakresie archeologii chrześcijańskiej (Z uniwersytetu lwowskiego 1893, s. 3; Akt inauguracji... 1893, s. 2)¹². Wystąpienie Bilczewskiego było poświęcone tej właśnie dyscyplinie naukowej, a zwłaszcza najnowszym osiągnięciom naukowym «ojca archeologii chrześcijańskiej» i zarazem uniwersyteckiego mistrza prelegenta — G. B. de Rossiego¹³.

Z uwagi na wciąż zauważalny brak katedry archeologii na Uniwersytecie Lwowskim, Ludwik Ćwikliński rozpoczął, z własnej inicjatywy, prowadzenie cotygodniowych otwartych wykładów z zakresu archeologii, co zresztą zdecydowanie wychodziło poza jego obowiązki uczelniane (ryc. 3; DALO, f. 26, op. 12, spr. 931, k. 130; Kronika I... 1899, s. 196). Dla tak pomyślanych wykładów potrzebne były — co oczywiste — odpowiednie środki dydaktyczne, stąd uczony już w 1880 r. zainicjował powstanie specjalnego «Zbioru środków naukowych dla prowadzenia wykładów filologiczno-archeologicznych». Uzyskawszy zgodę grona profesorów Wydziału Filozoficznego, Ćwikliński wyjednał w wiedeńskim Ministerstwie Wyznań i Oświaty odpowiednią dotację w wysokości 300 zł, przyznawaną później przez ministerstwo corocznie. Część tej kwoty szła także na zakup literatury fachowej z dziedziny archeologii. «Zbiór środków naukowych» w 1893 r. został przekształcony

12. Ksiądz Józef Bilczewski (1860—1923; pierwotne nazwisko — Biba) był profesorem teologii dogmatycznej na Uniwersytecie Lwowskim, w roku 1900 przez krótki okres pełnił funkcję rektora wszechnicy lwowskiej, a następnie, w tymże samym 1900 roku, mianowano go arcybiskupem lwowskim rytu łacińskiego. W 2005 r. został kanonizowany w Kościele katolickim przez papieża Benedykta XVI. Na jego temat zob. np. Kałużny 2015.

13. Giovanni Battista de Rossi (1822—1894) — włoski archeolog, specjalista w zakresie archeologii chrześcijańskiej, badacz katakumb rzymskich. Zob. Bogusz 2012.

w «Gabinet dla archeologii klasycznej». Kierował nim osobiście Ćwikliński, przyczyniając się jednocześnie do jego dynamicznego rozwoju. W zbiorach gabinetu znalazły się wówczas niedawno zakupione publikacje naukowe z zakresu archeologii, dalej fotografie zabytków antycznych, wreszcie specjalne tablice — między innymi autorstwa Stefana Cybulskiego¹⁴ Ukazane na nich były kolorowe rysunki przedstawiające rozmaite aspekty życia starożytnych Greków i Rzymian. Ćwikliński planował również pozyskać do zbiorów gabinetu odlewy najbardziej znanych rzeźb antycznych, na co otrzymał wsparcie finansowe od hrabiego Karola Lanckorońskiego. Powstanie gabinetu archeologicznego znalazło swoje odzwierciedlenie na kartach kroniki i historii uniwersytetu. (Finkel, Starzyński 1984, s. 321—322; Kronika I... 1899, s. 195). Pod koniec 1898 r. do gabinetu włączono również dział archeologii pradziejowej, o którą uczony miał również staranie. Wystarczy wspomnieć, że w 1879 r. (i ponownie w 1897 r.) został mianowany konserwatorem c. k. Komisji dla utrzymania zabytków historycznych i artystycznych w sekcji przedhistorycznej we wschodniej części Galicji (Finkel, Starzyński 1894, s. 246; *Gazeta Narodowa*, Lwów, nr 287, 14.12.1879, s. 3; Kronika I... 1899, s. 193, 195). Pod jego nadzór miał wówczas trafić okręg IV, obejmujący powiaty Bóbrka, Dolina, Drohobycz, Kałusz, Rohatyn, Rudki, Sambor, Stare Miasto, Stanisławów, Stryj, Turka i Żydaczów (Teka... 1892, s. 148; Nowa... 1886, s. 1). Do obowiązków Ćwiklińskiego należało m.in. wizytowanie miejsc, w których odkryto zabytki archeologiczne lub w których istniało prawdopodobieństwo ich pojawienia się. Przykładowo, w 1883 r. uczony — w towarzystwie kilku innych osób — wziął udział w poszukiwaniach archeologicznych w Haliczu (Poszukiwania... 1883, s. 2). Z kolei w 1899 r. wraz z prof. Ludwikiem Finklem¹⁵ odbył «wycieczkę» do Jazłowca, Czortkowa, Tarnopola i Zbaraża (Teka... 1900, s. 119).

W maju 1898 r. Ćwikliński został wybrany przewodniczącym Koła c. k. Konserwatorów Starożytnych Pomników Galicji Wschodniej (Teka... 1900, s. 114). Z funkcji konserwatora zrezygnował w 1902 r. z chwilą objęcia funkcji szefa sekcji w c. k. ministerstwie oświaty (k. k. Ministerium für Kultus und Unterricht) w Wiedniu (Саламаха 2015, c. 60).

14. Stefan Cybulski (1858—1937) — polski filolog klasyczny, nauczyciel gimnazjalny, w odrodzonej Polsce długoletni wizytator ministerialny szkół średnich w zakresie nauczania języków klasycznych (łaciny i greki). Był autorem popularnych tablic dydaktycznych wraz z objaśnieniami do nauki historii antycznej (Tabulae quibus antiquitates Graecae et Romanae illustrantur). Na jego temat zob.: Seliga 1938.

15. Ludwik Finkel (1858—1930) — wybitny polski historyk, profesor Uniwersytetu Lwowskiego, rektor uczelni w roku akademickim 1911/12. Zob. np. Hoszowska 2011.

Ryc. 3. Portret Profesora L. Ćwiklińskiego

Fig. 3. Portrait of Prof. L. Ćwikliński

Do aktywności Ćwiklińskiego na polu archeologii — choć nie była to już archeologia w ujęciu klasycznym ani wyłącznie pradziejowym — należy również zaliczyć jego czynny udział w przygotowaniach do zjazdu archeologów polskich i ukraińskich, połączonego z polsko-ruską (ukraińską) wystawą archeologiczną, zorganizowanych we Lwowie w 1885 r. (Finkel, Starzyński 1894, s. 246; Wystawa... 1886; Булик 2004). Interesujące jest to, iż na wspomnianej wystawie zaprezentowano nie tylko zabytki o charakterze *stricto* archeologicznym, lecz również obiekty reprezentujące polską i ukraińską kulturę oraz sztukę epok postantycznych w Galicji.

Na zakończenie niniejszych rozważań trzeba zaznaczyć, że wśród uniwersyteckich uczniów Ćwiklińskiego znalazło się dwóch archeologów: Piotr Bieńkowski¹⁶ i Karol Hadaczek¹⁷. Pierwszy z wymienionych po uzyskaniu doktoratu odszedł jednak do Krakowa na Uniwersytet Jagielloński, gdzie wkrótce habilitował się i stworzył własną, krakowską szkołę archeologiczną. Natomiast Hadaczek, powróciwszy do Lwowa po ukończeniu uzupełniających studiów w Wiedniu (których odbycie umożliwiło mu stypendium wystarane w stolicy przez Ludwika Ćwiklińskiego) i odbyciu kilku

16. Piotr Bieńkowski (1865—1925) — archeolog klasyczny, pierwszy na gruncie polskim uczony tej specjalności. W 1897 r. objął na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie utworzoną specjalnie dla niego katedrę archeologii klasycznej, pierwszą na ziemiach polskich. Na jego temat zob. np. Gąsiorowski 1936; Śliwa 1998.

17. Karol Hadaczek (1873—1914) — archeolog klasyczny i pradziejowy, profesor Uniwersytetu Lwowskiego. Zob. Śliwa 2017. Na gruncie ukraińskim sporo prac poświęconych K. Hadaczekowi opublikowała Natalia Bułyk (w językach ukraińskim, angielskim i polskim); zob. np. Bułyk 2006, zwłaszcza s. 112—115.

L. Ćwikliński

Рис. 4. Портрет Професора Л. Ćwiklińskiego з його тeczki osobowej w DALO

Fig. 4. Portrait of Prof. L. Ćwikliński from his personal file at DALO

podróży archeologicznych, tu się w 1903 r. habilitował i pozostał w mieście nad Pełtwią aż do swej śmierci. W 1905 r. na Uniwersytecie Lwowskim utworzono wreszcie odrębną katedrę archeologii klasycznej i prahistorii i powierzono ją właśnie Hadaczkowi, który najwyższym rozporządzeniem cesarskim z dnia 14 kwietnia 1905 r. został mianowany profesorem nadzwyczajnym archeologii (DALO, f. 26, op. 5, spr. 336, k. 30). Powstanie tej katedry było zatem, przynajmniej pośrednio, w jakimś sensie dziełem Ludwika Ćwiklińskiego. A kiedy po zakończeniu I wojny światowej, w nowych realiach odrodzonego państwa polskiego katedrę tę podzielono na dwie mniejsze — archeologii klasycznej i archeologii pradziejowej — to pierwszą z nich objął profesor Edmund Bulanda¹⁸, uczeń wspomnianego wyżej Piotra Bieńkowskiego z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, a zarazem «naukowy wnuk» profesora Ćwiklińskiego.

Wkład Ludwika Ćwiklińskiego w powstanie i rozwój archeologii na *Alma Mater Leopolitana* był, jak wykazano powyżej, kluczowy dla ukształtowania się tej dyscypliny w lwowskim środowisku akademickim. Bez jego konsekwentnego zaangażowania, niespożytej energii, inicjatywy organizacyjnej i wreszcie dalekowzrocznej wizji rozwoju tej dyscypliny naukowej, katedra archeologii klasycznej na uniwersytecie we Lwowie powstałaby zapewne znacznie później. Sam Ludwik Ćwikliński, choć był

18. Edmund Bulanda (1882—1951) — polski archeolog klasyczny, profesor Uniwersytetów we Lwowie i we Wrocławiu. Więcej na jego temat np. Michałowski 1953; Ziomecki 1998.

Рис. 5. Zdjęcie z obchodów jubileuszu pracy naukowej prof. L. Ćwiklińskiego. Ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego

Fig. 5. Photo from the celebration of the anniversary of the scientific work of Prof. L. Ćwikliński. From the collections of the National Digital Archives

przede wszystkim filologiem klasycznym, słusznie postrzegany jest dziś jako jeden z pionierów archeologii klasycznej na ziemiach polskich, a niekiedy wręcz jako twórca tej dyscypliny naukowej w Polsce (Archiwum UAM, akta Rektoratu, sygn. 15/604, k.101; Lech, 54, 2006, s. 26). Z tego względu zasadne jest przypomnienie również tej części dorobku naukowego i organizacyjnego Wielkopolanina.

ЛІТЕРАТУРА

Булик, Н. 2004. Археологічна виставка 1885 року у Львові. *Археологічні дослідження Львівського університету*, 7, с. 177-183.

Саламаха, І. 2015. *Охорона пам'яток історії та культури Східної Галичини у другій половині XIX — на початку XX ст.: організаційні засади, законодавство, фінансування*. Дисертація канд. іст. наук. Львівський національний університет імені Івана Франка.

100 Jahre... 1998. *100 Jahre. Österreichisches Archäologisches Institut. 1898—1998*. Wien.

AGAD. *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie*. C.-K. Ministerstwo Wyznań i Oświaty, sygn. 118u.

Akt inauguracji... 1893. Akt inauguracji roku szkolnego. *Kurjer Polski*, nr 282, 13.10.1893, s. 2.

Archiwum... *Archiwum UAM*. Akta Rektoratu, sygn. 15/604.

AUWr. *Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego*, sygn. I/F/1485.

Bogusz, K. 2012. Życiorys naukowy archeologa Giovanniego Battisty de Rossi (1822—1894) w świetle wspomnień jego ucznia, św. abp. Józefa Bilczewskiego. *Starożytność chrześcijańska*, 3, s. 189-199.

Bułyk, N. 2006. Od «Przeglądu Archeologicznego» do Karola Hadaczka: archeologia lwowska w latach 1876—1914. *Przegląd Archeologiczny*, 54, s. 99-124.

Ćwikliński, L. 1873. *Quaestiones de tempore quo Thucydides priorem historiae suae partem composuerit*. Gnesnae.

Ćwikliński, L. 1877. *Uniwersytet a nauka. Mowa wygłoszona przy rozpoczęciu roku szkolnego 1877/8 w sali Uniwersytetu Lwowskiego dnia 1 października 1877 roku*. Lwów.

Ćwikliński, L. 1879—1880. Homer, Schliemann i Mykeny. Wspomnienia z podróży do Grecji. *Przegląd Polski*, 1879, r. 14, z. 6, s. 319-363; z. 8, s. 50-283; 1880, z. 10, s. 113-141.

Ćwikliński, L. 1881. Attalidzi i literaci w Pergamon. In: *Dla Zagrzebia. Album Koła Literackiego we Lwowie*. Lwów, s. 123-129.

Ćwikliński, L. 1887. *Olimpia (Historia i pomniki sztuki)*. Kraków.

Ćwikliński, L. 1891. Henryk Schliemann i jego odkrycia naukowe. *Biblioteka Warszawska*, 1, s. 483—502, 2, s. 56-77.

Ćwikliński, L. 1886. Z dziedziny archeologii (przegląd wykopalisk i poszukiwań w zakresie archeologii klasycznej, wykonanych w r. 1885. Dzieło Schliemanna o Tyrincie. Pałac tyryncki. Malatury i naczynia tyrynckie). *Przewodnik Naukowy i Literacki*, 14, s. 276-283, 375-384.

Ćwikliński, L. 1892. *Konstytucja Aten. Świeżo odkryte dzieło Arystotelesa*. Kraków.

Ćwikliński, L. (rec.). 1897a. *Formae Urbis Romae antiquae, delineaverunt H. Kiepert et Ch. Huelsen; accredit nomenclator topographicus a Ch. Huelsen compositus*. Berlin. D. Reimer. 1896, 3 karty, XII. i 110 str. Leks. 8°. *Eos*, 4, s. 209-210.

Ćwikliński, L. (rec.). 1897b. *Romański Stanisław: Podróż naukowa po wyspach i wybrzeżach morza Egejskiego, wycieczka do Assos, Troi i Konstantynopola*. W sprawozdaniu Dyrekcyi c. k. IV. gimnazjum we Lwowie za rok 1897. Lwów, 1897, str. 46. *Eos*, 4, s. 219-220.

Ćwikliński, L. (rec.). 1897c. *Rzepiński Stanisław: Pompei. Wspomnienia z podróży*. W sprawozdaniu Dyrekcyi c. k. gimnazjum Ś[więte]go Jacka w Krakowie za rok 1897. Kraków, 1897, 8°, str. 88. *Eos*, 4, s. 218-219.

Ćwikliński, L. 1899. *Liryk grecki. Rzecz o nowo odkrytych poezjach Bakchylidesa*. Lwów.

DALO. *State Archives of Lviv Region*, f. 26, op. 5, spr. 336, k. 30; f. 26, op. 12, spr. 931.

Finkel, L., Starzyński, S. 1894. *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*. 2, Lwów.

First, G. 2006. Stanisław Rzepiński (1861—1944) jako twórca gabinetu archeologicznego w I Gimnazjum w Nowym Sączu. *Meander*, 1—2, s. 131-144.

Gąsiorowski, S. J. 1936. Bieńkowski Piotr Ignacy. *Polski Słownik Biograficzny*, 2, s. 73-74.

Hoszowska, M. 2011. *Ludwik Finkel i Akademia Umiejętności: z dziejów współpracy naukowej Lwowa i Krakowa na przełomie XIX i XX wieku*. Rzeszów.

Igrzyska... 1886. Igrzyska na górze. *Kurjer Lwowski*, nr 353, 21.12.1886, s. 4.

Kałużny, J. 2015. *Józef Bilczewski — badacz starożytności chrześcijańskiej i jego interdyscyplinarna metoda w świetle nieznanych materiałów źródłowych z lat 1885—1900*. Lwów; Kraków.

Karol... 1883. Karol hr. Lanckoroński. *Dziennik dla wszystkich*, nr 15, 17.05.1883, s. 2.

Królczyk, K. 2011. *Pomiędzy Lwowem, Wiedniem i Poznaniem — Ludwik Ćwikliński (1853—1942) i jego badania nad światem starożytnym*. In: Mrozewicz, L., Balbuza, K. (red.). *Świat starożytny, jego polscy badacze i kult panującego*. Poznań, s. 141-172.

Królczyk, K. 2016. Ludwik Ćwikliński — profesor filologii klasycznej na Uniwersytecie Lwowskim. In: Brzegowy, P., Dorocki, S. (red.). *Przedwojenny Lwów i jego uczeni. Sylwetki — działalność naukowa — osiągnięcia*. Kraków, s. 87-114.

Królczyk, K. 2025. Początki drogi naukowej Ludwika Ćwiklińskiego (1853—1942) w świetle lwowskiego archiwium z 1876 r. *Res Historica*, 59, s. 1915-1940.

Kronika... 1878. Kronika miejscowa i zamiejscowa. *Gazeta Narodowa*, nr 250, 29.10.1878, s. 3.

Kronika... 1879. Kronika miejscowa i zamiejscowa. Dnia 13. Grudnia. *Gazeta Narodowa*, nr 287, 14.12.1879, s. 3.

Kronika... 1882. Kronika miejscowa i zamiejscowa. Dnia 9. Czerwca. *Gazeta Narodowa*, nr 131, 10.06.1882, s. 2.

Kronika... 1887. Kronika miesięczna, *Biblioteka Warszawska*, 1, s. 302-303.

Kronika... 1886. Kronika miesięczna. *Biblioteka Warszawska*, 2, s. 281-304.

Kronika I... 1899. *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego I. (1894/95 — 1897/98)*. Lwów.

Kronika II... 1912. *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego II. (1898/9 — 1909/10)*. Lwów.

Kronika. Dr. Ludwik Ćwikliński. 1886. *Przegląd polityczny, społeczny i literacki*, nr 45, 25.02.1886, s. 5.

Kronika. 1886. *Gazeta Lwowska*, nr 43, 23.02.1886, s. 3.

Lanckoroński, K. 1896. *Miasta Pamfilii i Pizydyi*. 2: Pizydyi. Kraków.

Lanckoroński, K. 2015. *Dzienniki podróży do Azji Mniejszej (1882—1883 i 1884)*. Wiedeń.

Lech, J. 2006. Z badań polsko-ukraińskich związków w dziedzinie archeologii do II wojny światowej. *Przegląd Archeologiczny*, 54, s. 5-59.

- Łuczakowski, K. 1896. O nauce archeologii w szkole średniej. *Muzeum*, r. 12, zes. 10, s. 668-674.
- Mańkowski, J. 1999. Powstanie Polskiego Towarzystwa Filologicznego. Lwów 1892—1893—1894, In: Łanowski, J., Szatyńska-Siemion, A. (red.). *Antiquorum non immemores... Polskie Towarzystwo Filologiczne (1893—1993)*. Warszawa; Wrocław, s. 128-131.
- Michałowski, K. 1953. Edmund Bulanda (28. X.1882—15.IV.1951). *Archeologia*, 5, s. 377-381.
- Mommsen, T. 1854—1856. *Römische Geschichte*. 1—3. Leipzig.
- Nowa... 1886. Nowa ilustracja naszych stosunków konserwatorskich. *Kurjer Lwowski*, nr 229, 19.08.1886, s. 1.
- O mieście... 1878. O mieście Mikenach i wykopalskach Schliemanna. *Gazeta Narodowa*, nr 258, 8.11.1878, s. 3.
- Odczyt dr. Ćwiklińskiego. 1886. *Gazeta Lwowska*, nr 293, 23.12.1886, s. 4.
- Odczyt dr. L. Ćwiklińskiego. 1886. *Gazeta Lwowska*, nr 289, 18.12.1886, s. 4.
- Odczyt dra Ćwiklińskiego. 1886. *Dziennik Polski*, nr 294, 24.12.1886, s. 2.
- Partsch, J. 1886. Neumann, Karl Johann Heinrich. *Allgemeine Deutsche Biographie*, 23, s. 530-532.
- Philosophische Fakultät, Dekanat 1810—1945... *Archiv der Humboldt-Universität Berlin*, Philosophische Fakultät, Dekanat 1810—1945, Promotionen Dr. phil., nr 247: Cwiklinski, Ludovicus.
- Pogrzyb ś. p. Hipolita Neuwirtha. 1907. *Gazeta Sannocka*, nr 158, 6.01.1907, s. 2-3.
- Poszukiwania... 1883. Poszukiwania archeologiczne w Haliczu. *Dziennik Polski*, nr 145, 27.06.1883, s. 2.
- Press, L. 1999. Henryk Schliemann w oczach pisarzy i publicystów w XIX wieku. *Meander*, 54, z. 9—10, s. 522-523.
- Przemówienie... 1893. *Przemówienie Rektora Uniwersytetu Lwowskiego Dr. Ludwika Ćwiklińskiego wygłoszone w Uniwersytecie lwowskim d. 11. października 1893 r. z powodu inauguracji r. szkolnego 1893/4*. Lwów.
- Rebenich, S. 2002. *Theodor Mommsen. Eine Biographie*. München.
- Rektor und Senat 1810—1945... *Archiv der Humboldt-Universität Berlin*. Rektor und Senat 1810—1945, Abgangszeugnisse, Nr. 542: Cwiklinski, Ludovicus, Anmeldungs-Buch von Ludwig Cwiklinski.
- Ruch stowarzyszeń. 1882. *Dziennik Polski*, nr 131, 10.06.1882, s. 2.
- Rzepiński, S. 1905. *Problem eines archäologischen Normalkabinetts an den Gymnasien. Thesen, Sätze und Streitfragen*. Neu Sandez.
- Rzepiński, S. 1910a. Granice archeologii w gimnazjum, *Sprawozdanie Dyrekcji C. k. Gimnazjum I. wyższego w Nowym Sączu za rok 1910*. Nowy Sącz, s. 3-31.
- Rzepiński, S. 1910b. Wyposażenie normalnych zbiorów archeologicznych w szkołach średnich, *Sprawozdanie Dyrekcji C. k. Gimnazjum I. wyższego w Nowym Sączu za rok 1910*. Nowy Sącz, s. 33-71.
- Seliga, S. 1938. Cybulski Stefan (1858—1937). In: Konopczyński, W. (red.). *Polski Słownik Biograficzny*. 4. Kraków, s. 118-119.
- Skowrońska, J. 1970. Kruczkiewicz, Bronisław Ignacy (1849—1918). In: Leśnodorski, B. (red.). *Polski Słownik Biograficzny*. 15. Wrocław; Warszawa; Kraków, s. 382-383.
- Śliwa, J. 1998. Piotr Bieńkowski (1865—1925). Badacz — nauczyciel akademicki — organizator nauki. In: Śliwa, J. (oprac.). *Archeologia śródziemnomorska w Uniwersytecie Jagiellońskim 1897—1997*. Kraków, s. 15-25.
- Śliwa, J. 2017. Karol Hadaczek (1873—1914). *Cracovia-Leopolis*, 2 (87), s. 44-49.
- Sprawozdania... 1891. Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego. *Kwartalnik Historyczny*, 5, s. 462-464.
- Szemethy, H. D. 2014. Karl Graf Lanckoroński und seine Verdienste um die archäologische Erforschung Kleinasien. In: Dybas, B., Ziemiańska, A., Nöbauer, I. (Hrsg.). *Karl Lanckoroński und seine Zeit*. Wien, s. 127-152.
- Teka... 1892. *Teka Konserwatorska. Rocznik Koła c. k. Konserwatorów Starożytnych Pomników Galicji Wschodniej*. Lwów.
- Teka... 1900. *Teka Konserwatorska. Rocznik Koła c. k. Konserwatorów Starożytnych Pomników Galicji Wschodniej*. Lwów.
- Towarzystwo... 1887. *Towarzystwo Przyjaciół Nauk Poznańskie. Sprawozdania za rok 1885 i 1886*. Poznań. Warszawa. 1886. *Gazeta Narodowa*, nr 41, 20.02.1886, s. 2.
- Wiadomości bibliograficzne. 1892. *Biblioteka Warszawska*, 2, s. 433-442.
- Wiadomości miejscowe. 1881. *Kurjer Warszawski*, r. 61, nr 255, 12.11.1881, s. 3.
- Wirth, P. 1977. Kirchhoff, Adolf. In: *Neue Deutsche Biographie*. 11. Berlin, S. 647-648.
- Witkowski, S. 1898—1899. O uwzględnianiu archeologii klasycznej w szkołach średnich. *Eos*, 5, s. 187-193.
- Wyprawa naukowa. 1882. *Dziennik Polski*, nr 197, 29.08.1882, s. 2.
- Wystawa... 1886. *Wystawa archeologiczna polsko-ruska urządzona we Lwowie w roku 1885. Выставка археологична польско-руська устроена во Львові в року. Polnisch-ruthenische archäologische [sic!] Ausstellung in Lemberg 1885. Exposition archéologique des objets polonais et rutheniens à Lemberg 1885*. Lwów.
- Z uniwersytetu lwowskiego. 1893. *Kurjer lwowski*, nr 283, 12.10.1893, s. 3.
- Ziomecki, J. 1998. Edmund Bulanda (1882—1951). In: Śliwa, J. (oprac.). *Archeologia śródziemnomorska w Uniwersytecie Jagiellońskim 1897—1997*. Kraków, s. 35-39.

REFERENCES

- Bulyk, N. 2004. Archeologiczna wystawka 1885 roku u Lwowie. *Archeologichni doslidzhennia Lwivskogo Uniwersytetu*, 7, s. 177-183.
- Salamakha, I. 2015. *Okhorona pam'iatok istorii ta kultury Shkhidnoi Halychyny u druii polovyni XIX — na pochatku XX st.: orhanizatsiini zasady, zakonodavstvo, finansuvannia*. Dysertatsiia kand. ist. nauk. Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka.
- 100 Jahre... 1998. *100 Jahre. Österreichisches Archäologisches Institut. 1898—1998*. Wien.
- AGAD. *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie*. C.-K. Ministerstwo Wyznań i Oświaty, sygn. 118u.
- Akt inauguracji... 1893. Akt inauguracji roku szkolnego. *Kurjer Polski*, nr 282, 13.10.1893, s. 2.
- Archiwum... *Archiwum UAM*. Akta Rektoratu, sygn. 15/604.
- AUWr. *Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego*, sygn. II F/1485.
- Bogusz, K. 2012. Życiorys naukowy archeologa Giovanniego Battisty de Rossiego (1822—1894) w świetle wspomnień jego ucznia, św. abp. Józefa Bilczewskiego. *Starożytność chrześcijańska*, 3, s. 189-199.
- Bulyk, N. 2006. Od «Przeglądu Archeologicznego» do Karola Hadaczka: archeologia lwowska w latach 1876—1914. *Przegląd Archeologiczny*, 54, s. 99-124.
- Ćwikliński, L. 1873. *Quaestiones de tempore quo Thucydides priorem historiae suae partem composuerit*. Gnesnae.
- Ćwikliński, L. 1877. *Uniwersytet a nauka. Mowa wygłoszona przy rozpoczęciu roku szkolnego 1877/8 w sali Uniwersytetu Lwowskiego dnia 1 października 1877 roku*. Lwów.
- Ćwikliński, L. 1879—1880. Homer, Schliemann i Mykeny. Wspomnienia z podróży do Grecji. *Przegląd Polski*, 1879, r. 14, z. 6, s. 319—363; z. 8, s. 50—283; 1880, z. 10, s. 113-141.

- Ćwikliński, L. 1881. Attalidzi i literaci w Pergamon. In: *Dla Zagrzebia. Album Koła Literackiego we Lwowie*. Lwów, s. 123-129.
- Ćwikliński, L. 1887. *Olimpia (Historia i pomniki sztuki)*. Kraków.
- Ćwikliński, L. 1891. Henryk Schliemann i jego odkrycia naukowe. *Biblioteka Warszawska*, 1, s. 483-502, 2, s. 56-77.
- Ćwikliński, L. 1886. Z dziedziny archeologii (przegląd wykopalisk i poszukiwań w zakresie archeologii klasycznej, wykonanych w r. 1885. Dzieło Schliemanna o Tyrincie. Pałac tyryncki. Malatury i naczynia tyrynckie). *Przewodnik Naukowy i Literacki*, 14, s. 276-283, 375-384.
- Ćwikliński, L. 1892. *Konstytucja Aten. Świeżo odkryte dzieło Arystotelesa*. Kraków.
- Ćwikliński, L. (rec.). 1897a. *Formae Urbis Romae antiquae, delineaerunt H. Kiepert et Ch. Huelsen; accredit nomenclator topographicus a Ch. Huelsen compositus*. Berlin. D. Reimer. 1896, 3 karty, XII. i 110 str. Leks. 8°. *Eos*, 4, s. 209-210.
- Ćwikliński, L. (rec.). 1897b. Romański Stanisław: Podróż naukowa po wyspach i wybrzeżach morza Egejskiego, wycieczka do Assos, Troi i Konstantynopola. W sprawozdaniu Dyrekcji c. k. IV. gimnazjum we Lwowie za rok 1897. Lwów, 1897, str. 46. *Eos*, 4, s. 219-220.
- Ćwikliński, L. (rec.). 1897c. Rzepiński Stanisław: Pompei. Wspomnienia z podróży. W sprawozdaniu Dyrekcji c. k. gimnazjum Świątęłgo Jacka w Krakowie za rok 1897. Kraków, 1897, 8°, str. 88. *Eos*, 4, s. 218-219.
- Ćwikliński, L. 1899. *Liryk grecki. Rzecz o nowo odkrytych poezjach Bakchylidesa*. Lwów.
- DALO. *State Archives of Lviv Region*, f. 26, op. 5, spr. 336, k. 30; f. 26, op. 12, spr. 931.
- Finkel, L., Starzyński, S. 1894. *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*. 2, Lwów.
- First, G. 2006. Stanisław Rzepiński (1861—1944) jako twórca gabinetu archeologicznego w I Gimnazjum w Nowym Sączu. *Meander*, 1—2, s. 131-144.
- Gąsiorowski, S. J. 1936. Bieńkowski Piotr Ignacy. *Polski Słownik Biograficzny*, 2, s. 73-74.
- Hoszowska, M. 2011. *Ludwik Finkel i Akademia Umiejętności: z dziejów współpracy naukowej Lwowa i Krakowa na przełomie XIX i XX wieku*. Rzeszów.
- Igrzyska... 1886. Igrzyska na górze. *Kurjer Lwowski*, nr 353, 21.12.1886, s. 4.
- Kaluźny, J. 2015. *Józef Bilczewski — badacz starożytności chrześcijańskiej i jego interdyscyplinarna metoda w świetle nieznanych materiałów źródłowych z lat 1885—1900*. Lwów; Kraków.
- Karol... 1883. Karol hr. Lanckoroński. *Dziennik dla wszystkich*, nr 15, 17.05.1883, s. 2.
- Królczyk, K. 2011. Pomiedzy Lwowem, Wiedniem i Poznaniem — Ludwik Ćwikliński (1853—1942) i jego badania nad światem starożytnym. In: Mrozewicz, L., Balbuza, K. (red.). *Świat starożytny, jego polscy badacze i kult panującego*. Poznań, s. 141-172.
- Królczyk, K. 2016. Ludwik Ćwikliński — profesor filologii klasycznej na Uniwersytecie Lwowskim. In: Brzegowy, P., Dorocki, S. (red.). *Przedwojenny Lwów i jego uczeń. Sylwetki — działalność naukowa — osiągnięcia*. Kraków, s. 87-114.
- Królczyk, K. 2025. Początki drogi naukowej Ludwika Ćwiklińskiego (1853—1942) w świetle lwowskiego archiwium z 1876 r. *Res Historica*, 59, s. 1915-1940.
- Kronika... 1878. Kronika miejscowa i zamiejscowa. *Gazeta Narodowa*, nr 250, 29.10.1878, s. 3.
- Kronika... 1879. Kronika miejscowa i zamiejscowa. Dnia 13. Grudnia. *Gazeta Narodowa*, nr 287, 14.12.1879, s. 3.
- Kronika... 1882. Kronika miejscowa i zamiejscowa. Dnia 9. Czerwca. *Gazeta Narodowa*, nr 131, 10.06.1882, s. 2.
- Kronika... 1887. Kronika miesięczna, *Biblioteka Warszawska*, 1, s. 302-303.
- Kronika... 1886. Kronika miesięczna. *Biblioteka Warszawska*, 2, s. 281-304.
- Kronika I... 1899. *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego I. (1894/95 — 1897/98)*. Lwów.
- Kronika II... 1912. *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego II. (1898/9 — 1909/10)*. Lwów.
- Kronika. Dr. Ludwik Ćwikliński. 1886. *Przegląd polityczny, społeczny i literacki*, nr 45, 25.02.1886, s. 5.
- Kronika. 1886. *Gazeta Lwowska*, nr 43, 23.02.1886, s. 3.
- Lanckoroński, K. 1896. *Miasta Pamfilii i Pizydii*. 2: Pizydii. Kraków.
- Lanckoroński, K. 2015. *Dzienniki podróży do Azji Mniejszej (1882—1883 i 1884)*. Wiedeń.
- Lech, J. 2006. Z badań polsko-ukraińskich związków w dziedziny archeologii do II wojny światowej. *Przegląd Archeologiczny*, 54, s. 5-59.
- Łuczakowski, K. 1896. O nauce archeologii w szkole średniej. *Muzeum*, r. 12, zes. 10, s. 668-674.
- Mańkowski, J. 1999. Powstanie Polskiego Towarzystwa Filologicznego. Lwów 1892—1893—1894. In: Łanowski, J., Szatyńska-Siemion, A. (red.). *Antiquorum non immemores... Polskie Towarzystwo Filologiczne (1893—1993)*. Warszawa; Wrocław, s. 128-131.
- Michałowski, K. 1953. Edmund Bulanda (28.X.1882—15.IV.1951). *Archeologia*, 5, s. 377-381.
- Mommsen, T. 1854—1856. *Römische Geschichte*. 1—3. Leipzig.
- Nowa... 1886. Nowa ilustracja naszych stosunków konserwatorskich. *Kurjer Lwowski*, nr 229, 19.08.1886, s. 1.
- O mieście... 1878. O mieście Mikenach i wykopaliskach Schliemanna. *Gazeta Narodowa*, nr 258, 8.11.1878, s. 3.
- Odczyt dr. Ćwiklińskiego. 1886. *Gazeta Lwowska*, nr 293, 23.12.1886, s. 4.
- Odczyt dr. L. Ćwiklińskiego. 1886. *Gazeta Lwowska*, nr 289, 18.12.1886, s. 4.
- Odczyt dra Ćwiklińskiego. 1886. *Dziennik Polski*, nr 294, 24.12.1886, s. 2.
- Partsch, J. 1886. Neumann, Karl Johann Heinrich. *Allgemeine Deutsche Biographie*, 23, s. 530-532.
- Philosophische Fakultät, Dekanat 1810—1945... *Archiv der Humboldt-Universität Berlin*, Philosophische Fakultät, Dekanat 1810—1945, Promotionen Dr. phil., nr 247: Ćwikliński, Ludovicus.
- Pogrzeb ś. p. Hipolita Neuwirtha. 1907. *Gazeta Sanocka*, nr 158, 6.01.1907, s. 2-3.
- Poszukiwania... 1883. Poszukiwania archeologiczne w Haliczu. *Dziennik Polski*, nr 145, 27.06.1883, s. 2.
- Press, L. 1999. Henryk Schliemann w oczach pisarzy i publicystów w XIX wieku. *Meander*, 54, z. 9—10, s. 522-523.
- Przemówienie... 1893. *Przemówienie Rektora Uniwersytetu Lwowskiego Dr. Ludwika Ćwiklińskiego wygłoszone w Uniwersytecie lwowskim d. 11. października 1893 r. z powodu inauguracji r. szkolnego 1893/4*. Lwów.
- Rebenich, S. 2002. *Theodor Mommsen. Eine Biographie*. München.
- Rektor und Senat 1810—1945... *Archiv der Humboldt-Universität Berlin*. Rektor und Senat 1810—1945, Abgangszeugnisse, Nr. 542: Ćwikliński, Ludovicus, Anmeldungs-Buch von Ludwig Ćwikliński.
- Ruch stowarzyszeń. 1882. *Dziennik Polski*, nr 131, 10.06.1882, s. 2.
- Rzepiński, S. 1905. *Problem eines archäologischen Normalkabinetts an den Gymnasien. Thesen, Sätze und Streitfragen*. Neu Sandez.
- Rzepiński, S. 1910a. Granice archeologii w gimnazjum. *Sprawozdanie Dyrekcji C. k. Gimnazjum I. wyższego w Nowym Sączu za rok 1910*. Nowy Sącz, s. 3-31.
- Rzepiński, S. 1910b. Wyposażenie normalnych zbiorów archeologicznych w szkołach średnich. *Sprawozdanie Dyrekcji C. k. Gimnazjum I. wyższego w Nowym Sączu za rok 1910*. Nowy Sącz, s. 33-71.
- Seliga, S. 1938. Cybulski Stefan (1858—1937). In: Konopczyński, W. (red.). *Polski Słownik Biograficzny*. 4. Kraków, s. 118-119.
- Skowrońska, J. 1970. Kruczkiewicz, Bronisław Ignacy (1849—1918). In: Leśnodorski, B. (red.). *Polski Słownik Biograficzny*. 15. Wrocław; Warszawa; Kraków, s. 382-383.
- Śliwa, J. 1998. Piotr Bieńkowski (1865—1925). Badacz — nauczyciel akademicki — organizator nauki. In: Śliwa, J. (oprac.). *Archeologia śródziemnomorska w Uniwersytecie Jagiellońskim 1897—1997*. Kraków, s. 15-25.
- Śliwa, J. 2017. Karol Hadaczek (1873—1914). *Cracovia-Leopolis*, 2 (87), s. 44-49.
- Sprawozdania... 1891. Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego. *Kwartalnik Historyczny*, 5, s. 462-464.
- Szemethy, H. D. 2014. Karl Graf Lanckoroński und seine Verdienste um die archäologische Erforschung Kleinasien.

In: Dybas, B., Ziemiańska, A., Nöbauer, I. (Hrsg.). *Karl Lanckoroński und seine Zeit*. Wien, s. 127-152.

Teka... 1892. *Teka Konserwatorska. Rocznik Koła c. k. Konserwatorów Starożytnych Pomników Galicyi Wschodniej*. Lwów.

Teka... 1900. *Teka Konserwatorska. Rocznik Koła c. k. Konserwatorów Starożytnych Pomników Galicyi Wschodniej*. Lwów.

Towarzystwo... 1887. *Towarzystwo Przyjaciół Nauk Poznańskie. Sprawozdania za rok 1885 i 1886*. Poznań.

Warszawa. 1886. *Gazeta Narodowa*, nr 41, 20.02.1886, s. 2.

Wiadomości bibliograficzne. 1892. *Biblioteka Warszawska*, 2, s. 433-442.

Wiadomości miejscowe. 1881. *Kurjer Warszawski*, r. 61, nr 255, 12.11.1881, s. 3.

Wirth, P. 1977. Kirchhoff, Adolf. In: *Neue Deutsche Biographie*. 11. Berlin, S. 647-648.

Witkowski, S. 1898—1899. O uwzględnianiu archeologii klasycznej w szkołach średnich. *Eos*, 5, s. 187-193.

Wyprawa naukowa. 1882. *Dziennik Polski*, nr 197, 29.08.1882, s. 2.

Wystawa... 1886. *Wystawa archeologiczna polsko-ruska urządzona we Lwowie w roku 1885. Wystawa archeologiczna polsko-ruska uстроена во Львове въ року. Polnisch-ruthenische archeologische [sic!] Ausstellung in Lemberg 1885. Exposition archeologique des objets polonais et rutheniens a Lemberg 1885*. Lwów.

Z uniwersytetu lwowskiego. 1893. *Kurjer lwowski*, nr 283, 12.10.1893, s. 3.

Ziomecki, J. 1998. Edmund Bulanda (1882—1951). In: Śliwa, J. (oprac.). *Archeologia śródziemnomorska w Uniwersytecie Jagiellońskim 1897—1997*. Kraków, s. 35-39.

K. Królczuk

LUDWIK ĆWIKLIŃSKI AND CLASSICAL ARCHAEOLOGY AT THE UNIVERSITY OF LVIV

The article is devoted to highlighting the contribution of Ludwik Ćwikliński's to the formation and development of classical archaeology at Lviv University. On the occasion of the 120th anniversary of the founding of the Department of Classical Archaeology and Prehistory, it is important to analyze the activities of those who played an important role in its founding. In the second half of the 19th century, the dominant science was classical philology, but representatives of this science began to move away from the purely literary analysis of Greek and Latin works and to involve in their research information from the history of antiquity, epigraphy, papyrology and increasingly relied on the achievements of archaeological excavations. Thus, classical archaeology arose as a separate science. The contribution of Ludwik Ćwikliński was that after scientific travels to the sights of the Mediterranean, the scientist published reviews and memoirs in the Galician and Polish press, gave general educational lectures for wide audiences in Lviv, Warsaw, and Poznań. In particular, Ludwik Ćwikliński introduced scientific circles to the activities of H. Schliemann in Mycenae, Troy, and Tiryns, works in Pergamum, and actively promoted the results of excavations in Olympia. During lectures and in publications, he raised the issue of the topography of Rome and ancient cities, studied Homer's poems from the perspective of archaeological research, and contributed to the translation of K. Lanckoroński's works about the cities of Pamphylia and Pisidia. It is likely that L. Ćwikliński was the first to conduct classes on Greek epigraphy and contributed to the spread of classical archaeology in the region's gymnasiums. Having become rector of Lviv University in 1893, in his inaugu-

ral speech L. Ćwikliński emphasized the need to create a separate department of classical philology, which became a need not only for the Faculty of Philosophy, but also for the university as a whole. Thus, L. Ćwikliński, although a classical philologist, is a pioneer of classical archaeology not only in Galicia, at the university, but also in Poland as a whole.

Keywords: Ludwik Ćwikliński, Classical Archaeology, Lviv University, Henryk Schliemann, excavations.

К. Крульчик

ЛЮДВІК ЦВІКЛІНСЬКИЙ ТА КЛАСИЧНА АРХЕОЛОГІЯ У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Стаття присвячена висвітленню внеску Людвіка Цвіклінського у становлення та розвиток класичної археології у Львівському університеті. З нагоди 120-ї річниці заснування кафедри класичної археології та праісторії важливо проаналізувати діяльність тих, хто відіграв важливу роль у її заснуванні. У другій половині XIX ст. панівною наукою була класична філологія, але представники цієї науки почали відходити від суто літературного аналізу греко- та латиномовних творів і залучати у своїх дослідженнях відомості з історії античності, епіграфіки, папірології та все більше спиралась на здобутки археологічних розкопок. Так повстала класична археологія як окрема наука. Внеском Л. Цвіклінського було те, що після наукових подорожей пам'ятками Середземномор'я вчений публікував огляди і спогади у галицькій та польській пресі, виступав із загальнопросвітницькими лекціями для широких кіл слухачів у Львові, Варшаві, Познані. Зокрема, Л. Цвіклінський познайомив наукові кола із діяльністю Г. Шлімана в Міkenax, Трої та Тиринфі, роботами в Пергамі, активно пропагував результати розкопок в Олімпії. Під час лекцій та в публікаціях піднімав питання топографії Риму та античних міст, вивчав поеми Гомера під кутом зору археологічних досліджень, сприяв перекладу праць К. Лянцкоронського про міста Памфілії та Пісидії. Завдяки Л. Цвіклінському в університеті було організовано археологічний кабінет для вивчення дисциплін з класичної давнини. Правдоподібно, що Л. Цвіклінський став першим проводити і заняття з грецької епіграфіки та сприяв поширенню класичної археології в гімназіях краю. Ставши ректором Львівського університету у 1893 р. в своїй інаугураційній промові Л. Цвіклінський наголосив на потребі створення окремої кафедри класичної філології, що стало потребою не тільки філософського факультету, а й університету загалом. Отже, Л. Цвіклінський, хоча і класичний філолог, є піонером класичної археології не тільки в Галичині, в університеті, а й у Польщі загалом.

Ключові слова: Людвік Цвіклінський, класична археологія, Львівський університет, Генріх Шліман, розкопки.

Одержано 7.12.2025

КРУЛЬЧИК Кшиштоф, проф., доктор габ., університет імені Адама Міцкевича в Познані, Познань, Польща.

Krzysztof KRÓLCZYK, prof. UAM dr hab., Adam Mickiewicz University in Poznań, Poznań, Poland.
ORCID: 0000-0002-0923-0940,
e-mail: krzysztof.krolczyk@amu.edu.pl.